

ДО ПИТАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Надія Кравець

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м.Івано-Франківськ, Україна

DOI: <https://doi.org/10.29038/2415-8143-2019-02-74-78>

Мета дослідження. У статті розкриваються питання естетичного виховання дітей засобами народної педагогіки. Зазначено, що становлення й розвиток особистості – складний і багатогранний процес. Дитина не може формуватися, виховуватися як особистість та індивідуальність без соціально зумовленого задоволення її людських потреб, а також поза суспільними стосунками, поза колективом та сім'єю. Через різні життєві обставини вона потрапляє у певне середовище, де склався певний соціальний устрій, функціонують стійкі національні традиції. Саме це середовище є зовнішнім чинником, який визначає місце дитини в системі суспільних стосунків та особливості її особистісного розвитку. **Методи дослідження.** Представлено у наукових дослідженнях питання естетичного виховання, розкрито засоби української народної педагогіки у естетичному вихованні. **Результати.** Наголошено на актуальності подальшої розробки даних питань на сучасному рівні.

Ключові слова: естетичне виховання, розвиток особистості, українська народна педагогіка, родина, сім'я, традиції

Постановка проблеми. Становлення й розвиток особистості – складний і багатогранний процес. Дитина не може формуватися, виховуватися як особистість та індивідуальність без соціально зумовленого задоволення її людських потреб, а також поза суспільними стосунками, поза колективом та сім'єю. Через різні життєві обставини вона потрапляє у певне середовище, де склався певний соціальний устрій, функціонують стійкі національні традиції. Саме це середовище є зовнішнім чинником, який визначає місце дитини в системі суспільних стосунків та особливості її особистісного розвитку.

Родина відіграє у вихованні дітей вирішальну роль. У сім'ї відбувається формування характеру кожної людини, її особистісних рис і національної свідомості. Саме тут закладаються основи становлення особистості та його естетичне виховання засобами народної педагогіки [2].

Народна педагогіка, базуючись на життєвих спостереженнях з практики родинного виховання, характеризується глибоким психологізмом та розумінням природи людських взаємовідносин. В її основі – гуманістичні методи виховання. Українська народна педагогіка відображає виховні ідеали свого народу, мету та засоби виховання, реалізація яких сприяє формуванню у дітей кращих рис національного характеру [3].

Одним із шляхів підвищення ефективності естетичного виховання на засадах української народної педагогіки є використання форм і засобів роботи з батьками, які ґрунтуються на народнопедагогічних традиціях родинного виховання. Безперечно, вихованню дітей притаманний суб'єктивний характер, що залежить морально-психологічного клімату родини, від рівня сформованості педагогічної культури батьків, тривалості і характеру спілкування з дітьми, родинних традицій тощо [1].

Аналіз наукових публікацій з проблеми дослідження. Аналіз численних наукових праць досліджуваного періоду і сучасності свідчить про те, що проблеми естетичного виховання в різних аспектах розроблялися досить плідно. Філософські проблеми естетичного виховання особистості розкрили В.Кудін, Л.Левчук, В.Мазепа, О.Семашко та ін.; загальнопедагогічні та психологічні – І.Зязюн, О.Олексюк, Г.Троцько, Ж.Юзвак та ін.

Проблему естетичного виховання й естетичної освіти школярів досліджували М.Артеменко, І.Зязюн, Л.Коваль, Н.Миропольська, А.Щербо, Г.Шевченко та ін.

Питання естетичного виховання аналізували відомі педагоги А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Шацький. Сучасні вчені Л. Аристова І. Бех, Л. Масол, Н. Миропольська, Г. Шевченко, О. Щолокова та ін. висвітлюють питання естетичного виховання, розглядаючи естетичне виховання як в широкому (соціальному) значенні, так й у вузькому (сугубо педагогічному).

Мета статті – розглянути поняття естетичного виховання у наукових дослідженнях, проаналізувати естетичне виховання дітей засобами української народної педагогіки.

Матеріал і методи дослідження. У статті використані теоретичні методи дослідження (аналіз психологічної та педагогічної літератури), що дали змогу розробити концептуальні підходи з дослідження естетичного виховання дітей засобами української народної педагогіки.

Виклад основного матеріалу. У понятті „естетичне виховання” ключовою дефініцією є „естетичне” – метакатегорія естетики, що аналізує емоційно-ціннісне ставлення людини до навколишньої дійсності та її потенційні здібності до творчості. Крім того, „естетичне” визначається як найважливіший елемент загальної культури людини, а також як одна з функцій мистецтва, що потенційно формує творчу особистість, яка самореалізується в процесі соціалізації [6].

У педагогічній літературі „естетичне виховання” у вузькому сенсі розглядається як соціально визначена цілеспрямована підготовка людини до естетичного сприйняття. У більш широкому сенсі – це соціально й культурно обумовлена частина процесу соціалізації, яка формує в людини емоційно-ціннісне ставлення до дійсності, спрямована на активізацію сутнісних сил людини, що розвивають її здібності до художньої творчості, до повноцінного якісного перетворення соціокультурного простору, суб'єктом якого вона є [9].

Аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури виявив, що в теорії педагогіки естетичне виховання трактується на основі розуміння його як формування естетичного ставлення людини до дійсності. Сучасна педагогіка розглядає естетичне виховання як один з універсальних аспектів культури особистості, що забезпечує її рівень відповідно до соціального й психофізичного розвитку людини під впливом мистецтва та інших об'єктів і явищ [6].

На основі аналізу сучасних досліджень з проблем художньої педагогіки можна визначити естетичне виховання як цілеспрямований процес формування людини, здатної з позицій естетичного ідеалу не тільки сприймати прекрасне, але жити й творити за законами краси. Естетична культура трактується в літературі як сукупність усіх аспектів матеріального та духовного життя, які безпосередньо впливають на людину і сприяють формуванню в неї специфічних духовних сил, спрямованих на сприймання, розуміння та створення різноманітних конкретно-почуттєвих цінностей.

У структурі естетичної культури особистості можна виділити функціональні елементи: естетичну свідомість, що включає в себе естетичне сприйняття; естетичні емоції та почуття; естетичну потребу; естетичну діяльність; естетичну оцінку; естетичний смак; естетичний ідеал. Особистість, що визначається естетичною культурою, характеризується, в першу чергу, розвиненістю естетичної свідомості й активністю в естетичній діяльності. Таким чином, особистість як суб'єкт освітнього процесу формує та саморозвиває свою естетичну культуру шляхом особистісного діяльнісного ставлення до процесів та явищ, які відбуваються в навколишньому середовищі.

Аналізуючи функції естетичного виховання в системі особистісно орієнтованої освіти, можна виділити основні критерії естетично розвинутої особистості. Це естетична свідомість, естетичні почуття та естетична діяльність, які у своїй взаємодії створюють всю систему загальних естетичних якостей. Критеріальні оцінки естетичного розвитку повинні всебічно охоплювати різноманітні прояви особистості стосовно до природи, суспільства, власності, праці, себе [7].

Продовжувалося вивчення і розробка нових ідей естетичного виховання та їх упровадження у процес естетичного формування особистості такими авторами, як В. Андрущенко, В. Бутенко, М. Верб, О. Рудницька, Г. Шевченко та інші.

Питання естетичного виховання досліджуються філософами, розпочинаючи від Арістотеля і завершуючи сучасними авторами. У них віднаходимо загальнометодологічні засади щодо суті, мети, місця і значення естетичного виховання і прекрасного в житті суспільства та окремої особи [5].

Традиційно питання естетичного формування особистості й суспільства розглядалися письменниками, літературознавцями, діячами науки і культури. До цієї категорії авторів ми відносимо таких відомих мислителів і поетів, як Г. Сковорода, В. Белінський, М. Добролюбов, В. Вересаєв, М. Чернишевський. В працях цих авторів ставилися питання про універсальний та унікальний характер естетичної культури й естетичного виховання. Доводилась ідея щодо провідної ролі естетичного виховання у розвитку почуттєво-емоційної та духовної сфери діяльності, у вихованні моральних переконань, вишуканості у поведінці.

Ідеї естетичного виховання широко представлені у класичній педагогічній літературі. Ідеї Я. Коменського втілювалися у принципах, пошуках форм організації навчальної діяльності, відбору змісту освіти й методів навчання, віднайшовши своє втілення у роздумах про те, що дитина, учень має право на таке навчання і виховання, щоб у руках його була справа конкретна, а в голові – продуктивна думка, а почуттєва сфера мала можливість переживати приємні емоції [4].

У К.Ушинського представлено низку факторів розвитку особистості. Особлива роль відводилася природі, яка для виховання душі значила більше, ніж аудиторні (класні) заняття [5].

Надзвичайно плідотворним є визначення Г. Шевченко закономірностей процесу естетичного виховання, особливо щодо формування естетичного ставлення дітей до дійсності й мистецтва [7, с. 67-95] та розвитку естетичної активності [7, с. 135-140]. Власне естетична активність як позитивне емоційно-почуттєве забарвлення відносин особи з довкіллям і є найбільшою соціальною цінністю, якій підкорюється освітній процес.

Побачити, відчувати прекрасне у мистецтві та в житті бажано так, щоб здивуватися тій красі та запитати себе: чому і як я хочу й можу втілювати високе і прекрасне в житті.

Збірники, методичні матеріали про естетичне виховання видаються в різних країнах не тільки заради розкриття нових теоретичних і методологічних засад, а й для того, щоб краса, високі естетичні почуття і вчинки вчили запобігання конфліктів, непорозумінь, напруження і тероризму, сприяли б злагоді, гармонії, загальному добробуту.

Розглядаючи питання розвитку естетичного смаку, автори вважають, що його показником є вибір художніх творів. А соціальне середовище допомагає такий вибір зробити найбільш правильним [9, с. 65-239].

Так, у процесі естетичного виховання необхідно постійно враховувати два головні завдання, як-от: об'єктивні вимоги суспільства, держави щодо всебічного і гармонійного розвитку особистості, що відбувається під час масових форм виховної роботи. А з другого боку специфіка духовного світу окремої людини полягає в її окремості, в її внутрішньому автономному світі й індивідуальних переживаннях під впливом прекрасного, трагічного, комічного чи потворного.

Система естетичного виховання дітей спрямовувалася на:

- забезпечення засвоєння дітьми естетичних знань, розширення загальнокультурного кругозору;
- розвиток естетичних і творчих здібностей;
- використання здобутих знань та наявних здібностей у практичній діяльності;
- організацію засвоєння духовної, історичної та культурної спадщини українського народу;
- обговорення з дітьми під час навчально-виховного процесу питань естетичної проблематики [9].

Отже, естетичне виховання впродовж останнього століття розглядалося як важливий складник загального процесу формування особистості дитини, що пояснюється його універсальною та інтегральною суттю. Як правило, відзначалося, що в основі естетичного

сприйняття світу та його оцінювання лежить почуттєва сфера, яка стосується всіх без винятку видів діяльності.

Сучасній педагогіці відомо, що дошкільне дитинство – це вік, коли закладаються основи фізичного та психічного здоров'я людини. Успішне формування картини світу засобами уявлень про свій родовід у дітей можливе в умовах цілеспрямованої, систематичної роботи педагога з дітьми і батьками і узалежене від чіткого відбору доступних дітям знань, позитивних відносин і практичних умінь, максимального використання можливостей різних видів діяльності в їх єдності і взаємозв'язку на основі міжпоколінневої трансмісії здобутків.

Таким чином, народна педагогіка, ґрунтуючись на життєвих спостереженнях за практикою родинного виховання, вирізняється глибоким психологізмом та розумінням природи людських взаємовідносин. Її основу творять – різноманітні методи естетичного виховання і засоби впливу на дітей. Українська народна педагогіка віддзеркалює виховні ідеали рідного народу, згідно із метою і чинниками виховання [10]. Їхня реалізація сприяє формуванню кращих рис національного характеру дітей у сензитивному періоді їхнього особистісного становлення. Успішне формування картини світу засобами уявлень про свій родовід у дітей можливе лише за умови цілеспрямованої, систематичної роботи з дітьми та їхніми батьками, і родичами значно старшого покоління: бабусі, дідусі, прабабусі, прадідусі та ін.

Оскільки сім'я функціонує не як ізольоване мікросередовище: її пронизують багатоканальні зв'язки, і, з'єднуючи її з суспільством; а різноманітні зовнішні чинники впливають на реалізацію низки її функцій, передусім - виховну. Відповідно, важливе місце у такій співпраці належить закладам освіти, педагогам, які завдяки опанування фаховою освітою оволоділи необхідними психолого-педагогічними знаннями, професійними вміннями і навичками та функціонують як важливий рушій у педагогічному трикутнику «дитина – батьки – вихователь», забезпечуючи синтез виховних впливів задля досягнення єдиної, цілісно увиразненої мети.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, узагальнюючи вищезазначене, можна дійти загального висновку щодо естетичного виховання дітей засобами народної педагогіки, яке і в основі своїй має почуття любові до прекрасного, що воно втілює в собі любов до самого життя, його процесу, любов до творчості, яка спонукає до пошуку ідеалу. Любов до прекрасного надихає особу на пошук максимального зосередження своїх зусиль на зміцнення і створення прекрасного в усіх його проявах. Прекрасне втілюється у позитивних намірах діяти за законами доброчинності, що сповнює увесь процес життєдіяльності глибоким його сенсом і гуманістичним змістом. У почутті прекрасного втілюються і прагнення до щастя, мудрості, моральної досконалості.

Проведене дослідження не вичерпує порушеної проблеми. Актуальними напрямками її подальшого дослідження ми вважаємо дослідження особливостей формування естетичних смаків дітей засобами народної педагогіки.

Джерела та література

1. Калуська Л. В. Ремесла українського народу: метод. посібник для вихователів дошкільних закладів. Харків: Видавництво «Ранок-НТ», 2007.
2. Калуська Л.В. Родинне сонце коло. Методичний poradник до роботи з батьками. Харків: Видавництво «Ранок-НТ», 2008. 140 с.
3. Козак Н. Українська родинна педагогіка: минуле й сьогодні. *Дошкільне виховання*. 2002. №8. С.12-18.
4. Коваль Л.Г. Музично-естетичне виховання підлітків. К.: Знання, 1980. 48 с.
5. Танько Т.П. Музично-естетичне виховання дитини у педагогічній думці зарубіжжя. Теорія та методика навчання та виховання: зб. н. праць. Вип. 15, Харків: ХНПУ, 2005. С. 116-122.
6. Философский энциклопедический словарь. М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 839 с.
7. Шевченко Г.П. Естетичне виховання у школі: навч. - метод. посіб. К.: Рад. школа, 1985. 144 с.
8. Шевченко Г.П. Взаимодействие искусства в эстетическом воспитании и развитии подростков: дисс... д-ра пед.наук: 13.00.01. Ворошиловград, 1986. 357 с.
9. Эстетическое воспитание школьников. *Вопросы теории и методики* / Под ред. М.Д.Таборидзе. М.: Педагогика, 1988. 103 с.
10. Яценко Т. О. Родинне виховання на засадах народної педагогіки. *Педагогіка і психологія*, 1997. № 2. С.88-94.

References

1. Kaluska L. V. (2007). Crafts of the Ukrainian people: method. a guide for preschool educators. Kharkiv: Publishing house "Ranok-NT". [in Ukrainian].
2. Kaluska L.V. (2008). Family Sun Circle. *Methodical guidance for working with parents*. Kharkiv: Publishing house "Ranok-NT", [in Ukrainian].
3. Kozak N. (2002). Ukrainian Family Pedagogy: Past and Present. *Preschool education*. №8. 12.12-18. [in Ukrainian].
4. Koval L.G. (1980). Musical-aesthetic education of teens. K.: Knowledge, [in Ukrainian].
5. Tanko T.P. (2005). Musical-aesthetic education of a child in pedagogical thought abroad. *Theory and methods of teaching and education*: Sb. N. works Whip 15, Kharkiv: KhNPU. [in Ukrainian].
6. Philosophical Encyclopedic Dictionary (1983). M.: Sov. Encyclopedia. [in Russian].
7. Shevchenko G.P. (1985). Aesthetic education at school: teaching. - method. manual K. : Rad. School. [in Ukrainian].
8. Shevchenko G.P. (1986). Interaction of art in aesthetic education and development of adolescents: diss ... dr. ped.nauc: 13.00.01. Voroshilovgrad, [in Russian].
9. Aesthetic education of schoolchildren. (1988). Problems of theory and methodology, ed. M.D.Taboridze M.: Pedagogika, [in Russian].
10. Yatsenko T. O. (1997). Family education on the basis of folk pedagogy. *Pedagogics and psychology*, № 2. [in Ukrainian].

Nadiia Kravets. The issue aesthetic education of children means of ukrainian folk pedagogy. The aim of the study. *The article deals with the question of aesthetic education of children of traditional pedagogy. It is noted that the formation and development of the individual - a complex and multifaceted process. A child can not be formed, raised as a personality and personality without a socially determined satisfaction of its human needs, as well as outside social relations, outside the team and family. Due to different life circumstances, it falls into a certain environment, which has developed a social structure, function stable national traditions. It is this environment is an external factor that places the child in the system of social relations and especially its personal development.*

Research methods. *Presented in scientific researches the issue of aesthetic education, the means of Ukrainian folk pedagogy in aesthetic education are revealed.*

Aesthetic education of the child's personality means of folk pedagogy occurs through the assimilation of its socio-historical experience of its people (ethnic group, nation). The concept of a nation, an ethnic group, a nation is interpreted as a human community that differs from other communities by its own consciousness, a separate ethnic territory (homeland), a peculiar language, culture, peculiar character, specific forms of economic life. The language and culture of Ukrainians, their ethnic psychology, temperament, character, way of life, norms of social and ethical relations and universal humanistic relations evolved over the centuries in the process of subject-practical activity. These norms are clearly documented in folk traditions, in the moral preaching of religious culture. They are the samples in which the general personal qualities and moral standards adopted by society are concentrated.

The life activity of a person in a certain ethnic group, manifestation of his natural abilities and talents, and pride in the historical past of his ethnos contribute to the formation of a stable ethnic self-esteem in the individual: a sample of ethnic judgments, actions, actions of a person, necessary and mandatory from the point of view of a certain people.

Results. *It is emphasized on the urgency of further development of these issues at the current level.*

Key words: *aesthetic education, personality development, Ukrainian folk pedagogy, family, family, traditions.*

Надежда Кравец. К вопросу эстетического воспитания детей средствами украинской народной педагогики. Цель исследования. *В статье раскрываются вопросы эстетического воспитания детей средствами народной педагогики. Отмечено, что становление и развитие личности - сложный и многогранный процесс. Ребенок не может формироваться, воспитываться как личность и индивидуальность без социально обусловленного удовлетворение его человеческих потребностей, а также за общественными отношениями, вне коллектива и семьей. Через различные жизненные обстоятельства она попадает в определенную среду, где сложился определенный социальный строй, функционируют устойчивые национальные традиции. Именно эта среда является внешним фактором, который определяет ребенка в системе общественных отношений и особенности ее личностного развития. цель исследования. Методы исследования. Представлены в научных исследованиях вопросы эстетического воспитания, раскрыто средства украинской народной педагогики в эстетическом воспитании. Результаты. Отмечено актуальность дальнейшей разработки данных вопросов на современном уровне.*

Ключевые слова: *эстетическое воспитание, развитие личности, украинская народная педагогика, семья, семья, традиции.*

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2019 р.